

הכנסת
ועדת החוץ והבטחון

ועדת חקירה פרלמנטרית לאירועים שהתרחשו בעמונה

צוות ההיגוי
סיכום ביניים

אדר התשס"ו - מרץ 2006

א. מבוא היושב-ראש

בהחלטתה מתאריך ה-22 בפברואר הטילה הכנסת על ועדת החוץ והביטחון את המשימה של ועדת החקירה לאירועי עמונה, ועלי לעמוד בראשה. אין ספק שהמדובר במשימה קשה וסבוכה, במיוחד עקב הזמן הרגיש של תקופת טרום-הבחירות ופגרת הכנסת.

עם זאת, מרגע שהתקבלה החלטת הכנסת, ראיתי חובה למלאה, ככל האפשר, כרוחה, ככתבה וכלשונה. בהתאם לכך אף התחייבתי פומבית, עם פתיחת הדיונים, לעשות כל מאמץ למלא את המשימה הקשה שהוטלה על כתפי "ברצינות ובהגינות".

ברצוני להודות במיוחד לשלושת חברי צוות ההיגוי שסייעו לי במשימה, ופינו מזמנם היקר על מנת להשלים את השלב הראשון שלה בזמן הדחוק שעמד לרשותנו; ברצוני להודות להם גם על ההגינות שגילו, ועל יכולתם להתכנס, תוך הקשבה ושכנוע הדדיים, לדוח הביניים שלפנינו: ח"כ אלוף (מיל') מתן וילנאי; ח"כ עו"ד אילן שלגי וח"כ אורי אריאל. בנוסף ברצוני להודות מקרב לב לצוות המקצועי של הוועדה שהשקיע לילות כימים (תרתי משמע): המנכ"ל תא"ל (מיל') אבריאל בר-יוסף; יועץ המודיעין אל"מ (מיל') שמואל לטקו; היועצת המשפטית עו"ד מירי פרנקל-שור; מר אסף פרידמן; גב' אתי כהן; גב' דנה ברק; גב' מיטל נוי; ועובדות מחלקת הפרוטוקולים של הכנסת; יבואו כולם על הברכה והתודה.

ח"כ ד"ר יובל שטייניץ - יו"ר

ב. רקע

בבוקר יום רביעי, 1 בפברואר 2006, ניצבו מסביב לתשעה בתים על מדרגת ההר במאחז עמונה כמה אלפי מפגינים, ומולם כוחות משטרה וצבא גדולים. בערבו של אותו יום ניצבו על המדרון בעמונה שרידיהם של תשעת המבנים, ואולם לבתי החולים הובהלו בינתיים יותר מ-220 פצועים.

בחמש השנים שחלפו מאז אירועי אוקטובר 2000 במגזר הערבי, לא ידעה ישראל אירועים של התנגשות אזרחים עם כוחות הביטחון שהובילו למספר נפגעים בסדר גודל דומה. כך למשל, באירועי ההתנתקות של קיץ 2005, שבהם נהרסו בחבל קטיף ובאזורים נוספים מאות בתים ומבנים, ושהם פונו בהסכמה או בכוח כ-9,000 מתיישבים ומספר גדול בהרבה של מפגינים, נזקקו בודדים לטיפול בבתי החולים. גם באירוע שהתרחש לא מכבר בכנסיית הבשורה בנצרת, שבמהלכו פיזרה המשטרה אלפי מפגינים, שמקצתם יידו אבנים ושרפו ניידת משטרה, לא הובהלו עשרות אנשים לחדרי המיון.

אין ספק שהמראות הקשים מעמונה, שהגיעו בשידור ישיר לכל בית בישראל, השאירו רושם קשה על רוב הציבור בארץ; קל וחומר שהם היו טראומטיים במיוחד לגבי המשתתפים בהם מקרב כוחות הביטחון והמפגינים גם יחד. הרמטכ"ל וראש השב"כ, כמו גם ראשי מועצת יש"ע, תיארו בכנות רבה את האווירה הקשה והטינה שהצטברו מאז אירועי ההתנתקות, ואת החמרתן של תופעות אלו בעקבות אירועי עמונה. ניתן להניח שהסמיכות למערכת הבחירות לכנסת חידדה את הטרומה, החשדנות והרגישות.

כשלושה שבועות לאחר מכן, ביום 22 בפברואר 2006, החליטה כנסת-ישראל לכוון "ועדת חקירה פרלמנטרית לאירועים שהתרחשו בעמונה" בהרכב ועדת החוץ והביטחון של הכנסת. הכנסת הורתה את הוועדה להתחיל בעבודתה "מיידי" עם אישורה בכנסת, והטילה עליה לבחון את הסוגיות הבאות:

א. האם מוצתה ההידברות להשגת פינוי בהסכמה?

ב. האם נבחנו אלטרנטיבות מבצעיות לפינוי?

ג. שיקולי הדרג המדיני והנחיותיו.

ד. הפרות חוק מכל סוג בעת פינוי מאחז עמונה.

ה. שימוש יתר בכוח, כולל מול נשים וקטינים.

ו. שימוש בכוח כלפי חברי הכנסת.

בנוסף לנושאים אלה נדרשה הוועדה לשני נושאים חשובים נוספים, שנכרכו בקשר הדוק לעבודתה ו/או לנושאים שבחנה: האחד הוא התנהלות שרי הממשלה מול הוועדה והאופן המיוחד שבו בחרו לסייע לה למלא בנאמנות את החלטת הכנסת. השני הוא מה שמסתמן ככשל מתמשך באכיפת החוק מול קבוצות קטנות של קיצונים ביש"ע, הנוקטים מזה שנים באמצעים אלימים מול פלסטינים, ולאחרונה אף מול גורמים בצה"ל ומול גורמי משטרה ואכיפת החוק בישראל.

ג. מתודה

בישיבתה בדלתיים סגורות מ-27 בפברואר נדונו בוועדת החקירה הקשיים הנובעים מההוראה להתחיל בעבודתה בתקופת פגרה הסמוכה לבחירות; תקופה שבה מתמקדים מרבית חברי הכנסת, מדרך הטבע, במערכת הבחירות, וממעטים, מן הסתם, להופיע לדיונים מסוג זה. הוועדה אישרה ברוב קולות את בקשת היושב-ראש להקים לצדו צוות היגוי מצומצם ומאוזן פוליטית, שחבריו יתחייבו מראש להתפנות חלקית ממערכת הבחירות ולהתייצב לפחות לרוב הדיונים הממושכים, להתייעצויות פנימיות, ולסייע ליושב-ראש באופן יום-יומי בניהול הישיבות ובגיבוש הדוח המסכם ו/או מסקנות הביניים. חברי צוות ההיגוי שנבחרו הם: ח"כ ד"ר יובל שטייניץ - יו"ר, ח"כ מתן וילנאי, ח"כ אורי אריאל, וח"כ אילן שלגי.

כן הובהר כי ועדת החקירה תשתמש לפי הצורך גם בעדויות שניתנו בפני ועדת החוץ והביטחון של הכנסת בנושא עמונה בשבועות שקדמו להסמכתה כוועדת חקירה פרלמנטרית. זאת מפאת קוצר הזמן ובכוונה להימנע ככל האפשר מהטרחה נוספת של אותם אישים שכבר הופיעו בפניה בנושא, ובהתחשב בכך שמדובר בפורום זהה לחלוטין.

בסך הכל שמעה הוועדה 21 עדים מארבעה סוגים ו/או רבדים שונים:

נציגי הממשלה:

ממלא מקום ראש הממשלה, מר אהוד אולמרט*
שר הביטחון, רב אלוף (מיל') שאול מופז
השר לביטחון הפנים, מר גדעון עזרא

ראשי המערכות:

הרמטכ"ל, רב אלוף דן חלוץ
המפכ"ל, רב ניצב משה קראדי
ראש השב"כ, מר יובל דיסקין
היועץ המשפטי לממשלה, מר מני מזוז
מפקד פיקוד המרכז, האלוף יאיר נווה*
דובר מחוז ש"י במשטרה, רב פקד שלומי שגיא

מנהיגי המתיישבים ואזרחים:

יו"ר מועצת יש"ע, מר בנצי ליברמן
 חבר הנהלת מועצת יש"ע, מר פנחס ולרשטיין
 מזכ"ל אמנה, מר זאב חבר
 נציג מועצת יש"ע למו"מ, מר חנן פורת
 עובדת סוציאלית, גב' נגה כהן
 מפגין, פרמדיק, מר דוד וינר
 מפגין, סמג"ד צנחנים לשעבר, מר יצחק בר-טוב
 מפגין, תלמיד ישיבה בן 17, מר יעקב טסלר
 ארגון זכויות אדם ביש"ע, גב' אורית סטרוק
 דוקטורנטית החוקרת את מועצת יש"ע, גב' ענת רוט

אנשי אקדמיה מתחום המשפט:

פרופ' אריאל בן-דור מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה
 פרופ' עמנואל גרוס מהפקולטה למשפטים באוניברסיטת חיפה

(*) במסגרת הופעתם בנושא עמונה בפני ועדת החוץ והביטחון)

בעבודת הוועדה הנחו אותה, בין השאר, העקרונות הבאים:

- הוועדה התמקדה בתפקודם של הדרג המדיני והדרג הפיקודי הגבוה;
- הוועדה הדגישה, כי אין זה מתפקידה לבדוק את ההתנהגות וחוקיות ההתנהגות של האדם הבודד; שכן אם נעברו עבירות כלשהן על-ידי מי מהמפגינים, הרי זהו תפקידה המובהק של המשטרה לתעד אותן, לאסוף ראיות ולהביא את העבריינים לדין; ואם נעברו עבירות כלשהן על-ידי מי מהשוטרים, הרי זהו תפקידו של מח"ש לחקור את העניין ולהעמיד לדין לפי הצורך.
- הוועדה ראתה את תפקידה להתמקד בהבנת התמונה הכללית של המאורעות ולבחון את התנהגות המערכת בכלל, ואת התנהגות הדרגים המדיניים והדרגים המקצועיים הבכירים.

- עיקרון נוסף שהנחה את העבודה היה השאיפה להגיע למצב שיאפשר חיבור של סיכום ביניים על-ידי היושב-ראש וצוות ההיגוי, גם אם לא תסיים את עבודתה באופן מלא - דבר שנדרשים לו לפחות מספר חודשים של עבודה מאומצת. הוועדה מקווה כי עבודתה תושלם ביסודיות במהלך החודשים הראשונים לכהונתה של הכנסת הבאה.

מטבעו של סיכום הביניים שהוא חלקי, מתייחס רק לחלק מהסוגיות, הוא כולל פחות קביעות נחרצות ויותר התרשמויות, סימני שאלה, הבעות דאגה וסימון של סוגיות ונושאים שדורשים בחינה מעמיקה נוספת. הוועדה מצפה מהציבור להתייחס לסיכום המוצג בזאת בהתאם להבהרה זאת.

פרק 1. התנהלות השרים בוועדה

על אף שהנושא אינו כלול מראש במנדט הוועדה, התנהלות הממשלה מול הוועדה, והדרך המיוחדת שבה בחרו השרים עזרא ומופז לסייע לוועדה בעבודתה ולמלא את הצהרת השרים "לקיים את החלטות הכנסת" חייבה את הוועדה להידרש לנושא חשוב זה.

כפי שציינו חברי כנסת רבים מבין חברי הוועדה, וכפי שהזכירה היועצת המשפטית לוועדה, התנהגות כזאת מטעם השרים אינה זכורה בשנים האחרונות. פחות מ-24 שעות לפני הדיון הפומבי הראשון הודיעו השרים עזרא ומופז על החלטתם לאסור על הכפופים להם להופיע בפני הוועדה, ועל כוונתם להופיע במקומו של כל מי שיוזמן לוועדה. דבר זה לווה בביטויים חריפים של השרים כנגד עצם הקמת הוועדה ו/או הסמכתה של ועדת החוץ והביטחון כוועדת החקירה - כאילו הוויכוח וההצבעה בנושא זה לא התקיימו ומוצו מבעוד מועד במליאת הכנסת.

לוועדה אין ספק, כי אם עבודתה תימשך לאחר הבחירות, יופיעו בסופו של יום כל המוזמנים בפניה, כפי שנהוג ומקובל בכל דמוקרטיה מתוקנת בעולם. הוועדה גם סבורה שבשלב זה די לה בראשי המערכות שהופיעו בפניה (צה"ל, משטרה, שב"כ ופרקליטות) על-מנת לשרטט את התמונה הכוללת של המאורעות, ועל מנת לענות בצורה מלאה או חלקית לחלק מהשאלות והסוגיות שהופנו אליה על-ידי הכנסת. עם זאת, הוועדה אינה יכולה להימנע מלהתייחס למה שנתפס על-ידי כל החברים שהתבטאו בנושא, מימין ומשמאל ומכל הסיעות המיוצגות בה, כהתנהגות מחפירה המבזה את המסורת הדמוקרטית בישראל; התנהגות היוצרת תקדים מסוכן בפרלמנטריזם הישראלי ודוגמה מסוכנת לציבור מבחינת הצורך לכבד את החלטות הממשלה והכנסת, גם כשאינן מסכימים עמן.

במהלך השבועות שחלפו הציגו השרים מגוון מפתיע במקוריותו של הסיבות הרציניות והענייניות שהובילו אותם להתנהלותם חסרת-התקדים. כדי לא להלאות, נסתפק באזכור מקצת מהטיעונים והתירוצים השונים שהושמעו בוועדה ו/או באמצעי התקשורת:

"על-מנת להגן על השוטרים והחייילים מפני התלהמות חברי כנסת מהימין" (השרים עזרא ומופז בהודעות לתקשורת);

"על-מנת להגן על קציני משטרה מאוימים שאין להם אבטחה אישית, כפי שיש לשר עצמו" (השר עזרא בוועדה);

"על-מנת לאפשר לקצינים לבוא מוכנים לאחר סיום התחקירים בצה"ל" (השר מופז במכתבו לוועדה);

"בגלל הסתירות בין דברי הקצינים לדברי השרים" (השר עזרא טלפונית ליו"ר הוועדה);

"בגלל שריפת מכוניתו של קצין משטרה בחדרה" (השר עזרא לאמצעי התקשורת);

סיכום הנושא

הוועדה קובעת כי המסורת המקובלת בכנסת, המגובה בפרשנות המשפטית של היועצת המשפטית לוועדה, עו"ד מירי פרנקל-שור, מאפשרת לשרים לנצל את סעיף 106א לתקנון (המאפשר לשר להופיע במקום הכפופים לו) בצמצום, תוך הפעלת שיקול דעת סביר, ואך ורק במגמה לסייע לוועדות הכנסת בעבודתן ולא במגמה לשבשן. הוועדה עומדת על כך ששרי הממשלה אינם יכולים להשתמש בסעיף זה כאמצעי לחץ על-מנת להשפיע על התנהלות הוועדות בכנסת ולהכתיב להן כיצד עליהן לבקר את השרים או המערכות הכפופות להם.

הוועדה מדגישה את הניצול לרעה של היותן של המערכות הביטחוניות שבהן מדובר מערכות היררכיות נוקשות, הכפופות פיקודית למפקד אחד (רמטכ"ל, מפכ"ל) הכפוף מצידו לשר. ברור מאליו, שלו היה מדובר בהחלטת הכנסת לחקור אירועים קשים, למשל בתחום מערכות החינוך או הבריאות, היה נבצר מהשרים לנהוג בדרך נלוזה זאת. אם היה עולה בדעתו של שר החינוך או שר הבריאות להורות לבכירים כגון מנהל בית ספר, נשיא אוניברסיטה או מנהל מחלקה בבית חולים שלא להופיע, היו הללו, קרוב לוודאי, מתעלמים מהוראות שכאלה. מצער הדבר, שהשרים מנצלים את העובדה שמדובר בכוחות הביטחון כדי לשבש את הביקורת הפרלמנטרית, ולהחריגם מהמקובל ביחס למערכות חיוניות אחרות במדינה.

הוועדה מציינת שבאופן פרדוכסלי, מקצת מהסיבות שהעלו השרים על-מנת להצדיק את התנהגותם ואי-ציותם להחלטות הכנסת מזכירות את הטיעונים שבהם השתמשו מתנגדי ההתנתקות בגוש קטיף ובעמונה. אלה גם אלה טענו, שהחלטות הממשלה והכנסת נבעו משיקולים זרים, כולל שיקולים פוליטיים, ולפיכך מותר להם לא רק למחות כנגדם באופן דמוקרטי, אלא אף לנסות ולשבשן בפועל. התנהגות השרים עלולה להוות דוגמה שלילית לציבור ולהפוך לחרב פיפיות, כאשר מגזרים שונים ישובו ויטענו שאינם חייבים לשתף פעולה עם החלטות הממשלה ו/או הכנסת, כאשר הן נגועות, לדעתם, בשיקולים פוליטיים.

הוועדה מסבה את תשומת הלב לדברים החמורים שאמרו בנושא זה שניים מהמשפטנים המובילים בישראל, פרופ' אריאל בן-דור ופרופ' עמנואל גרוס.

פרופ' אריאל בן-דור :

"עצם ההתנגדות העניינית או הפוליטית לקיומה של הוועדה, לא יכול להצדיק את מה שנראה כשיבוש או חוסר-שיתוף פעולה. שר, למשל, רשאי להופיע במקום אנשי משרדו בוועדה, אבל הוא צריך להפעיל את הסמכות הזאת משיקול ענייני... ההתנהלות הזאת, שעל-פיה אין שיתוף פעולה מלא עם ועדה, גם אם יש ביקורת על עצם הקמת הוועדה, זה דבר לא תקין. לטעמי, זה סותר את עצם שלטון החוק. **שלטון החוק אומר שמקיימים את החוק, גם אם החוק אינו לרוחך**".

פרופ' עמנואל גרוס :

"על פני הדברים נראה לי שההחלטה של השרים הנוגעים בדבר נגועה באי-חוקיות, והיא מבזה את התפיסה כפי שאני רואה אותה, את התפיסה הדמוקרטית של מדינת ישראל... זאת דוגמה פרועה ביותר, איך לא לעשות דמוקרטיה, **איך לסכל דמוקרטיה בהתהוותה**".

המלצות הוועדה

המקרה החמור שלעיל מחייב את השלמת החקיקה שקובעת חובת הופעה בפני ועדות הכנסת, כפי שמציעה הצעת "חוק הכנסת (תיקון מס' 20), התשס"ה-2004" ובעיקר סעיפים (ד), (ה), (ו) ו-(ז) להצעה, שעומדת בפני קריאה שנייה ושלישית (ראו נספח). הוועדה סבורה כי על הכנסת לשקול תוספת שתאפשר ערעור על הזימון בפני יו"ר הכנסת ובאישור נשיאות הכנסת, שיהיה מוגבל לטעמים של סיווג ביטחוני גבוה במיוחד או מוזמנים שעדותם בנושא רלוונטית יותר בוועדות אחרות של הכנסת.

הוועדה מבקרת את העובדה, שהאישים האחראים לתפקוד הממשלה בכלל, ולחוקיות פעילותה בפרט - הלא הם מ"מ ראש הממשלה והיועץ המשפטי לממשלה בהתאמה - התעלמו מהפגיעה החמורה של השרים מופז ועזרא במסורת הדמוקרטית, המחייבת את כיבוד החלטות הכנסת על-ידי אזרחים וממשלה כאחד - בצד הזכות לחלוק עליהם ולמתוח ביקורת. הוועדה מפנה בעניין זה לדבריו של פרופ' גרוס בסוגיית אחריותו הישירה של היועץ המשפטי לממשלה בנושא:

"(על) היועץ המשפטי לממשלה, שמופקד על אכיפת החוק, כולל על הרשות המבצעת ועל השרים, לקרוא לשר ולומר לו: אדוני, אתה חורג מן הסמכות המוקנית לך בחוק, אנא, תתאים את עצמך למצב החוקי".

פרק 2. ניסיונות הפשרה ושיקולי הדרג המדיני

אין חולק על כך שלאירועי עמונה קדמו מספר שנים של התדיינות משפטית ואחרות לגבי גורלו של המאחז. הוועדה מאמצת את תיאורו המדוקדק של היועץ המשפטי לממשלה בנושא זה.

כבר ביולי 2000 הוצא צו הפסקת עבודה כנגד הבנייה בשטח, באפריל 2004 זוהתה שוב עבודה במקום, והוצאו צווים חדשים להפסקת עבודה. ביוני 2004 נתנה המועצה העליונה לתכנון ארכה של 90 יום להצגת אישורי רכישה של הקרקע על-ידי המתיישבים. משלא הומצאו מסמכים אלה, החליטה הוועדה כבר באוקטובר 2004 להוציא צווי הריסה למבנים. ביולי 2005 הוגשה עתירת "שלום עכשיו" לבג"ץ כנגד הממשלה בשל אי-ביצוע צווי ההריסה. בתגובה הודיעה הממשלה לבג"ץ כי המבנים האמורים ייהרסו על-ידה עד סוף ינואר 2006. ב-29 בינואר דחה בג"ץ עתירה של המתיישבים למניעת ההריסה. עד כאן תיאור השתלשלות הדברים לקראת הפינוי. פסיקת בג"ץ הבהירה לכל שהמבנים אינם חוקיים ושדינם להיהרס.

הוועדה דוחה את הטענה, כי העובדה שמדובר בממשלת מעבר ובאירוע שעשויות להיות לו השלכות פוליטיות, מחייבת אוטומטית את הממשלה לדחות את ביצוע ההריסה עד לאחר הבחירות. מה גם שההחלטה הראשונית על ההריסה התקבלה כאמור באוקטובר 2004, כאשר ביצועה בפועל נדחה פעמים מספר, בין השאר בגלל הסמיכות להתנתקות. בשלב זה כבר מדובר לא רק בהחלטת ממשלה, כי אם בעיתוי שנקבע על-ידי תשובת הממשלה לבג"ץ של "שלום עכשיו" בחודש נובמבר 2005, שהובילה למחיקת העתירה.

בחודש נובמבר 2005 התברר כי המערכת הפוליטית בישראל נקלעה לסחרור שיסתיים, ככל הנראה, בבחירות מוקדמות. ב-23 באותו חודש נקבע סופית בהתייעצות אצל נשיא המדינה כי הבחירות יתקיימו ב-28 במרץ 2006. סמיכות המועדים הובילה אישים פוליטיים ואף פרשנים בתקשורת לטענה, כי קיים לכאורה קשר בין ההחלטה על העיתוי הסופי של הפינוי (עד ל-31 בינואר 2006) לבין הבחירות ההולכות וקרבות; וכי הממשלה פעלה לכאורה בעניין גם ממניעים פוליטיים זרים. נציגי הממשלה טענו, לעומת זאת, כי סמיכות הזמנים מקרית,

ומדבריהם ניתן להבין כי פינוי עמונה היה מתבצע בתאריך שהתבצע גם אלמלא הוקדמו הבחירות.

הוועדה סבורה כי על מסקנותיה להיגזר בראש ובראשונה מהעדויות ומהעובדות שהוצגו בפניה - והללו לא הגיעו לכלל התרשמות חד-משמעית בנושא. מאחר שהוועדה אינה בוחנת כליות ולב, היא חסרה את הכלים לקבוע האם העיתוי הושפע משיקולים פוליטיים, אם לאו.

כאן אנו מגיעים לישורת האחרונה ולמו"מ הלילי שנוהל בין מועצת יש"ע לבין הממשלה באמצעותם של ח"כ לשעבר, חנן פורת, והיועץ המשפטי לממשלה, מני מזוז. במאמץ של הרגע האחרון ניסה מר פורת להגיע לפשרה מרחיקת לכת מבחינת המתיישבים, לפיה יפוננו הבתים ממאחז עמונה לתוך גבולות הישוב עפרה על-ידי המתיישבים ומועצת יש"ע, ועל אחריותם, במהלך שיושלם תוך ארבעה שבועות. מאוחר יותר באותו לילה הוסיף פורת והתחייב שאם יתברר שהדבר בלתי-אפשרי מבחינה הנדסית, מועצת יש"ע תהרוס את הבתים בעצמה לאחר שבוע (ראו מכתבו במסגרת הנספחים). הוועדה התרשמה שהצעות אלה הוגשו בכנות ובתום לב, במאמץ של הרגע האחרון של מועצת יש"ע וחנן פורת למנוע את ההתנגשות האלימה. גם הפשרה שהושגה זמן קצר קודם לכן, לגבי פינוי המתיישבים היהודיים מתוך השוק הסיטונאי בחברון, תומכת באופן עקיף בסברה ששני הצדדים - הממשלה והמתיישבים - פעלו בתום לב מתוך כוונה להגיע להסדר שייראה לכל אחד מהם סביר מבחינתו. יתרה מכך, הוועדה מקבלת את התיאורים של ראשי מועצת יש"ע, לפיהם ההצעה הסופית שהוגשה באותו לילה בחתימותיהם, לפיה הם מתחייבים במו ידיהם להסיר מאחז יהודי בארץ-ישראל, אם על-ידי פינוי ואם על-ידי הריסה, מהווה הצעה בעייתית מאין כמותה מבחינתם, ועלולה היתה לעורר מחאות קשות כנגדם בקרב המתבצרים בעמונה ובקרב ציבור המתנחלים ותומכיהם בכלל. בצדק תיאר זאת חנן פורת במילים הבאות: "אמרתי לו (ליועץ המשפטי לממשלה): ייתכן מאוד שחברים רבים אצלנו יאמרו: נכנעתם. אני וחבריי מוכנים לויתור בכבוד כדי למנוע את העימות הנורא שצפוי".

עם זאת, הוועדה התרשמה הן מדבריו של היועץ המשפטי לממשלה בפניה והן מהסבריו של ממלא מקום ראש הממשלה אולמרט (בהופעתו בפני ועדת החוץ והביטחון ב-22 בפברואר), כי ההצעה נבחנה מצידם ברצינות ולא נדחתה על הסף. לצורך כך התבקשה חוות דעת מהגורמים המקצועיים בצה"ל באשר להיתכנות של

העברת הבתים מעמונה לעפרה על-פי השיטה שהוצעה על-ידי המהנדס של מועצת יש"ע. הוועדה מביעה פליאה, עם זאת, על כך ששר הביטחון שאול מופז, לפחות על-פי עדותו בפניה, לא היה מודע לעובדה שהצעת המתנחלים כוללת גם אופציה של הריסה במו ידיהם; מאחר שהעובדה היתה ידועה ליועץ המשפטי לממשלה, לממלא מקום ראש הממשלה, לרמטכ"ל ולגורמים המקצועיים בצה"ל.

הוועדה סבורה כי בנסיבות שנוצרו, הימצאותם של הכוחות בשטח, צו בית המשפט העליון מ-29 בינואר ותשובות הגורמים המקצועיים שהטילו ספק רב הן בהיתכנות ההצעה להעברת הבתים והן בטענה שתוך שבוע יתבהר סופית אם ההעברה אפשרית אם לאו, לא היתה הצעת הפשרה נהירה וישימה באופן חד-משמעי, ומשום כך היא לא היתה בבחינת "הצעה שלא ניתן לסרב לה". מה גם, שדחייה בת שבוע עד חודש היתה עלולה לבסוף "לסבך" את הרשויות בפעילות אכיפה כזאת או אחרת בתקופה סמוכה עוד יותר לבחירות.

סיכום הנושא

הוועדה מתרשמת כי המאמצים של הרגע האחרון להגיע לפשרה של פינוי בהסכמה נעשו בתום לב על-ידי נציגי המתיישבים, ואף נשקלו בתום לב על-ידי נציגי הממשלה. הוועדה מתרשמת שהחלטת הממשלה לדחות את הפשרה היתה סבירה בהתחשב בנסיבות, ולפיכך היא אינה רואה מקום לביקורת על הממשלה בנושא זה. (* בהקשר זה ראו חוות דעת מיעוט של ח"כ אורי אריאל במסגרת הנספחים).

המלצות

אין.

פרק 3. הפינוי וההריסה: התנהלות המשטרה, ההכנות**וההנחיות**

אירועי עמונה לא נחתו על המשטרה וכוחות הביטחון כרעם ביום בהיר. נהפוך הוא, היה זה אירוע ידוע מראש, שהיה לגביו מודיעין ברמה טובה וניתן היה להתכונן אליו כהלכה. התוצאות הטראומטיות בדמותם של מאות רבות של פצועים, שכ-200 מהם נזקקו להמשך טיפול בבתי החולים, אומרות דרשני. קל וחומר, שמדינת ישראל ידעה בשנה האחרונה אירועים שעל פניהם היו אמורים להיות בעייתיים בהרבה, בין מבחינת היקפם - כמו למשל, אירועי ההתנתקות; ובין מבחינת בהילותם, כמו למשל, ההתגודדות האלימה וסכנת הלינץ' בכנסיית הבשורה.

אין ספק, שהחלטתם של אלפים להפגין במקום באופן בלתי-חוקי, ומתוך מגמה לא רק למחות, כי אם לשבש או לעכב את ביצוע החלטות הממשלה וצווי בית המשפט - היא העומדת ביסוד האירועים הקשים; ובמיוחד מכוונים הדברים לאותו גרעין של קיצוניים, המונים, על-פי עדותו של ראש השב"כ, בין כמה עשרות לכ-100 צעירים, שהיו מוכנים לנקוט התנגדות אקטיבית אלימה, ולהשתמש באבנים ובאמצעים אחרים כדי לפגוע בכוחות הביטחון. ואולם, דבר זה נכון לגבי כל אירוע המוני שמצריך את התערבות המשטרה, ולגבי כל הפרות הסדר המתרחשות במדינה. תפקיד המשטרה הוא לאכוף את החוק, ולהביא את העוברים על החוק לדין. תפקיד הפרלמנט הוא לבקר את פעולות המשטרה, גם כאשר הן מכוונות לאכיפת החוק כנגד מי שעוברים עליו, כפי שנכון לגבי רוב פעולות המשטרה.

השאלות העומדות בפנינו בסעיף זה הן רבות ומגוונות, ונעסוק בהן אחת לאחת.

נושא ההרתעה וההנחיות הכלליות לפינוי

מה היו הנחיות הדרג המדיני והדרג הפיקודי העליון ביחס לפינוי בעמונה, והאם הן היו שונות או זהות להנחיות שניתנו בהתנתקות?

בסוגייה זאת התגלה פער משמעותי בין הדברים שנאמרו לוועדה על-ידי מ"מ ראש הממשלה אהוד אולמרט (בשבתה כוועדת החוץ והביטחון ב-22/2), מהם עולה הרושם שהנחיות הפעולה היו דומות להפליא להנחיות הפעולה שניתנו לקראת ההתנתקות ברצועת עזה ובצפון השומרון, לבין ההתבטאויות של כמעט כל יתר הדוברים, שרים ומפקדים, כמו גם ממסמכים שונים שהועברו לוועדה.

מ"מ ראש הממשלה אולמרט לוועדה:

"נאמר להם (לכוחות הביטחון): **בנחישות וברגישות**. ... לא מתפקידי להנחות איש משטרה או איש צבא ולומר לו... תעשה איגוף מצד ימין או מצד שמאל... הוא קיבל הנחיה לפעול **ברגישות מקסימלית**, אבל לבצע את המשימה. בהחלט כן. אני מצטער מאוד, בכל לבי, על התוצאות שהביאו לכך שמאות אנשים נפגעו".

לעומת זאת, דברי השרים, הרמטכ"ל והמפכ"ל מעידים בבירור על הנחיות שכוונו ליצור בידול חד וברור בהתייחסות הכוחות בין ההתנתקות לבין הפינוי בעמונה. כך למשל, אומר שר הביטחון מופז לוועדה:

"יש הבדל מהותי ועקרוני. בעוד שתהליך ההתנתקות, החלטת ממשלה שאושרה בכנסת ולא דובר על כך שהנוכחות בגוש קטיף היא לא חוקית, כאן הוא מהלך בלתי-חוקי שהצטוונו על-ידי בית המשפט לבצע".

המילים "נחישות ורגישות", או מקבילותיהן, אינן מופיעות בדברי השר בוועדה, וגם לא במסמכי אישור התוכניות לפינוי עמונה והשוק הסיטונאי על-ידי שר הביטחון מתאריך 27 בינואר 2006.

בדברי השר עזרא, לעומת זאת, עולה שניות מעניינת. מחד, השר נותן להבין שמבחינתו, האירוע בעמונה הוא הזדמנות לא רק לפנות את המאחז, אלא להוות נקודת מפנה בסוגיית אכיפת החוק ביהודה ושומרון בכלל.

השר עזרא: "כאן אנו לא מדברים על בתים לא חוקיים. מדברים כאן על אכיפת החוק ביהודה ושומרון. הגיע הזמן שנעשה את זה, משום שהאירועים הלכו והסלימו ביהודה ושומרון. היה צריך לעשות לזה סוף".

ח"כ אורי אריאל: "אני רוצה להבין, לא מדובר על (הריסת) בנייה בלתי-חוקית?"
השר עזרא: "לא, זה הרבה מעבר לזה".

בהמשך הדברים, לעומת זאת, דואג השר עזרא להבהיר שההנחיות למשטרה היו זהות לאלו שניתנו בגוש קטיף: "לא היו הוראות שונות כהוא זה למשטרה מההוראות שניתנו לשוטרים בגוש קטיף, אלה אותן הוראות בדיוק".

גם מפכ"ל המשטרה מבחין בבירור בין שתי המשימות:

"ההבדל בין המשימה הזאת למשימת ההתנתקות, ויש הרבה הבדלים בין שתי המשימות, שכאן מדובר באנשים שלמעשה הפרו את החוק; וכפי שהגדיר את זה היועץ המשפטי לממשלה באחד הדיונים: ברמה הגבוהה ביותר של הפרת החוק, ולכן אנחנו הגענו למקום לבצע משימה של אכיפת חוק".

ומה אומר הרמטכ"ל רא"ל דן חלוץ בנדון?

"בשום מקרה לא הובן על-ידי, וגם לא נתתי הנחיות, שפינוי עמונה הוא כמו ההתנתקות. אלו שני עולמות תוכן שונים לחלוטין".

בהמשך דבריו מדבר הרמטכ"ל במפורש על הצורך להשתמש באירוע עמונה על מנת לשקם את ההרתעה מול המתיישבים:

"אמירה על הרתעה אכן נאמרה, נאמרה, ואני לא מהסס לגביה והייתי חוזר ואומר אותה עוד פעם ועוד פעם, ככל שיעלה הצורך, אל מול ההתפרעויות של המתיישבים מול חיילי צה"ל, ההכאות של חיילי צה"ל, חברון כמשל".

הוועדה מתרשמת, כי הרוח הכללית שנשבה מהשרים והמפקדים אל הכוחות כללה במובלע תובנה, ולפיה האירועים בעמונה שונים מהותית מהאירועים

בהתנתקות, וטמונה בהם מעין הזדמנות להרתיע את המפגינים ולייצר נקודת מפנה באכיפת החוק ומרות המדינה ביהודה ושומרון, או, כדבריו של השר עזרא: "לשים לזה סוף". דבר זה מנוגד לחלוטין לרושם שיצרה התבטאותו של מ"מ ראש הממשלה בנושא, בדבר "הנחישות והרגישות". הוועדה מתרשמת, כי ייתכן שהתבטאות זאת לא נאמרה אלא כדי לצאת ידי חובה, ובכל מקרה ברור שמ"מ ראש הממשלה לא וידא שהנחיית "הנחישות והרגישות" תהווה את רוח המפקד ותגיע לכוחות המפנים בשטח.

בנוסף, מן הראוי לציין, שבניגוד לדברים שצוטטו לעיל, המצב החוקתי לגבי מרבית המפגינים ששהו בעמונה אינו שונה מהותית ממצבם של המפגינים ששהו בגוש קטיף, בכפר דרום או בצפון השומרון. אלה גם אלה שהו בשטח שהשהייה בו נאסרה על-פי חוק (זאת בהנחה שבעמונה הוכרז בכלל "שטח צבאי סגור", מה שאינו ברור כלל ועיקר, נושא שעוד נשוב אליו בהמשך), ואלה גם אלה ביקשו להפגין באופן בלתי-חוקי ולהתנגד בכוח, מקצתם גם באלימות בדרגה כזאת או אחרת, לכוחות הביטחון.

נושא ההרתעה הינו חשוב מאין כמותו. הוועדה מכירה בכך שהרתעה תקיפה ואפקטיבית כלפי מפירי החוק, קל וחומר בפני עבירות אלימות וחבלה, היא דבר חיוני שבלעדיו לא ייכון שלטון החוק במדינת ישראל. יחד עם זאת, אין זה מתפקידם של הצבא והמשטרה להעניש בכוחות עצמם ולהרתיע בפני התנהגות עבריינית חוזרת. ההיתר לשימוש בכוח נועד לאכיפת החוק, ולא לענישת או הרתעת אזרחי המדינה, שכן לכך קיימים בתי המשפט. המומחים שהעידו בפני הוועדה אמרו דברים כהווייתם ביחס לדברי הרמטכ"ל ושאר הגורמים שדיברו במפורש או במובלע על הרתעה.

פרופ' אריאל בן-דור :

"שימוש בכוח של המשטרה לא יכול להיעשות למטרות הרתעה ... שימוש בכוח משטרי איננו יכול - זה דבר פסול, זה דבר בלתי חוקי - לשמש כהרתעה. שימוש בכוח, אם נעשה, צריך להיעשות אך ורק על מנת לאכוף את החוק ... (הוא) צריך לעמוד בדרישה של מידתיות ... הכוח צריך - ככל שנדרש כוח - להיות הכוח המינימלי הנדרש".

פרופ' עמנואל גרוס :

"האם בכלל בסמכות המשטרה לשקול שיקולים מהסוג הזה של הרתעה לעתיד לבוא? מי שמך, המשטרה, לחפש את נושא ההרתעה? הרתעה היא עניין השמור במדינה דמוקרטית, כך אני מבין, לבתי המשפט ... אתה כאוכף חוק לא מוסמך לא להעניש וגם לא להרתיע, כי ההרתעה צמודה לעניין עונש, לא לעניין אכיפת החוק".

סוגיית השטח הצבאי הסגור

סוגייה זאת היתה מהותית הן לעניין בידוד השטח ומניעת תגבורות, והן לעניין זכותה של הממשלה לפנות את המפגינים בעמונה בכוח - בדיוק כשם שנעשה בגוש קטיף. מן הראוי להדגיש, שכל בידוד שטח חייב להתחיל בהכרזה פומבית בדבר היותו שטח צבאי סגור.

מדהימה העובדה, שעד לרגע זה, ולמרות פניות חוזרות ונשנות בעל-פה ובכתב של הוועדה, לא הצליחו השרים והגורמים המקצועיים הבכירים להבהיר לוועדה, אם, מתי ובאיזה אופן הוכרז שטח צבאי סגור. כפי שנראה מייד, העדויות השונות שהועברו לוועדה בנושא זה על-ידי הגורמים השונים סותרות זו את זו לחלוטין, עד שנדמה שיד ימין אינה יודעת מה עושה יד שמאל וההפך. הדבר המוצק היחיד שהועבר לוועדה הוא צו המכונה "צו בדבר הוראות ביטחון (יהודה ושומרון) (מס' 378), התש"ל-1970, הכרזה בדבר סגירת שטח", החתום על-ידי האלוף נווה, שתוקפו מיום 31 בינואר בשעה 12:00; ואולם, הצו חסר את המפה המפורטת, ולפיכך הוא אינו בר-תוקף על-פי החוק. בנוסף לכך, הצבא הודיע בכתב לוועדת החקירה, כי הם השאירו את נושא ההכרזה על הצו בידי משטרת ישראל: "צווי הסגירה הועברו למשטרת ישראל", ואילו המשטרה (רמ"ט המפכ"ל) הבהירה לצוות הוועדה בעל-פה שאין זה מתפקידה של המשטרה להפיץ את הצו לאזרחים; על פניו נראה לפיכך, שהצו נפל חלל בין הצבא למשטרה, והאזרחים בעמונה ובכלל לא ידעו על קיומו.

כאמור, תשובות הגורמים השונים לשאלות הוועדה בנושא זה מעוררות השתוממות, כאילו יצאו מאחד המערכונים של אפרים קישון.

הרמטכ"ל לוועדה: "שטח צבאי סגור? לא הוכרז שטח צבאי סגור. זה מה שאני יודע לומר. לא סברנו שנכון להכריז על שטח צבאי סגור".

המפכ"ל לוועדה: "האחריות להכרזת שטח צבאי סגור היא על המפקד הצבאי. למיטב הבנתי, כך נעשה".

רשומון דומה עולה גם לגבי סוגיית הכריזה, שהיתה או לא היתה, בזמן או לא בזמן, בדבר התקהלות בלתי-חוקית. אזרחים שהפגינו ונכחו במקום העידו בפני הוועדה שאינם זוכרים שום פעולה של כריזה שקדמה להתחלת פעולות הפינוי - כפי שמקובל, בדרך-כלל, לפני פיזור בכוח של הפגנות. המשפטנים שהעידו בוועדה ציינו, כי כריזה כזאת, שכוללת גם הכרזה על מתן אפשרות סבירה (כ-10-20 דקות) להתפזר מרצון מחויבת מבחינת החוק, כפי שנראה בהמשך. היתה או לא היתה - זאת השאלה.

לשאלת ח"כ וילנאי: "היתה כריזה כזאת?", עונה המפכ"ל: "היתה כריזה כזאת, בהחלט, כי זה החלק המקדים לביצוע המשימה - (היא) הופכת את השוהים בו לשוהים באופן בלתי-חוקי".

כאשר ח"כ שלגי מבקש מהמפכ"ל לחדד את תשובתו בעניין: "היתה איזושהי הודעה, איזושהי כריזה לציבור שהוא נמצא שם באופן בלתי חוקי - צאו מפה, לכו מפה, כי תיכף אנחנו באים"? עונה המפכ"ל "באופן חד-משמעי. אתה לא יכול לעשות את זה לפני שאתה מבצע את הכריזה הזאת".

בגלל העדויות הסותרות שהגיעו לוועדה בנושא, כולל מעיתונאים מכלי התקשורת המרכזיים שהיו בשטח, ביקש היו"ר שטייניץ מהמפכ"ל לכלול בסרט שתכין המשטרה לוועדה עדות מצולמת או מוקלטת של הכריזה, מאחר שהמשטרה הודיעה שהיא הסריטה את כל האירוע. היו"ר שטייניץ: "נושא הכריזה ... האם יש לכם אולי הקלטות, או שזה מופיע בסרט שלכם, שמוכרז שטח צבאי סגור, ושההתקהלות מוכרזת התקהלות בלתי חוקית? אם תוכלו לתת תשובה ברורה גם

אם שעה, מתי היתה כריזה כזו ... האם יש לכם בסיס להערכה שרוב האנשים בשטח יכלו לשמוע אותה?"

בסרט שהציגה המשטרה כמה ימים לאחר מכן, באמצעות רב-פקד שלומי שגיא, אכן מצולמת כריזה ברמקול מול גג אחד הבתים. השעה המצוינת בסרט היא 12:55, דהיינו כשלוש שעות לאחר התחלת הפינוי. מסקנה: המשטרה והצבא לא הצליחו להבהיר לוועדה האם נעשתה איזושהי כריזה או הודעה בדבר "שטח צבאי סגור" או לחילופין בדבר "התקהלות בלתי חוקית" לפני תחילת הפינוי כנדרש.

אם כך הם פני הדברים, עולה בכלל השאלה, האם המתקבלים בעמונה - כלומר אלה ששהו במקום באופן פסיבי ללא הפעלת אלימות - אכן עברו בעצם הימצאותם במקום על החוק? בקודם לפעולות הפיזור והפינוי אומרים המומחים את הדברים הבאים:

"בעניין שטח צבאי סגור: קודם כל, אם לא ברור אם הכריזו או לא הכריזו, כנראה לא נקטו אמצעים סבירים... צריך (להכריז) באמצעות הכרזות ורמקולים, או חלוקת כרוזים או כל דרך אחרת, להביא את הנושא לידיעת האנשים" (פרופ' אריאל בן-דור).

"חוק העונשין קובע במפורש שצריך להכריז, איך מכריזים וכו'. דהיינו, אין להסתפק בכך שממילא הוא (המפגין) יודע או משהו כזה, ואין גם להסתכל על זה כעל איזה דבר פורמלי גרידא. צריך ליידע על-מנת שזה יהיה ברור לנוגעים בדבר, שאכן ההתקהלות הזאת נתפסת בעיני המשטרה כהתקהלות אסורה ... עד ההכרזה הזאת אין שום סיבה בעצם למנוע מהקהל הזה להימצא שם" (פרופ' עמנואל גרוס).

סוגיית השימוש בכוח והאמצעים לפיזור:

התוצאה העגומה, שהסתכמה בהובלתם של יותר ממאתיים פצועים לבתי חולים, מעוררת את שאלת השימוש באמצעים לפיזור הפגנות וסדרי העדיפויות. הוועדה שאלה מדוע לא עשתה המשטרה שימוש בזרנוקי מים שהיו במקום כבר בשלב הראשון של פינוי הקהל שעמד מסביב לבתים, ו/או בגז מדמיע - בטרם עברה לשימוש באלות ובהסתערות פרשים? לגבי השימוש במכת"זיות (זרנוקי מים), לא

התקבלה בוועדה תשובה מדוע הללו הופעלו רק בשלב הסופי כנגד המתבצרים על הגגות, ולא במהלך השלבים הראשונים של הפינוי בכוח.

לגבי סוגיית הגז המדמיע, ענה השר עזרא, כי השימוש בגז נמנע כיוון שהגז מסוכן לבריאות. השר מופז, דרך אגב, הזהים את חברי הוועדה כאשר טען לפניה בנחרצות כי גז מדמיע הופעל בפינוי בעמונה; ורק לאחר זמן תיקן את דבריו (עדות לחוסר מעורבותו בשטח וחוסר יכולתו להעיד במקומם של המפקדים). בכל מקרה, ולמרות הסבריו של השר עזרא, הוועדה הוועדה מטילה ספק במסוכנותו היתרה של אמצעי זה, במיוחד בהשוואה למסוכנותם המוכחת של הסוסים והאלות. פיזור אלפי המתקבלים מסביב לכנסיית הבשורה בנצרת, שנעשה - כשבועיים לאחר אירועי עמונה - במידה רבה באמצעות שימוש בגז מדמיע ורימוני הלם, נגמר בכי טוב עם הרבה פחות פצועים בבתי החולים ובכלל. הוועדה סבורה שגם שימוש במים בשלב מוקדם יותר היה עשוי להוריד את רמת האלימות ומספר הפצועים משני הצדדים, שנפגעו בעיקר במהלך ההתנגשות הצמודה עם האלות.

הוועדה מודעת לנוהל "הטיפול המשטרתי בהפרות סדר בהפגנות" שלפיו השימוש באלות וסוסים מיועד לרמה ג' של הפרות סדר קשות, הכוללות אלימות מול כוחות הביטחון, ואילו השימוש בגז מדמיע נועד רק לרמה ד' של הפרות קשות אף יותר. לאור הניגוד המשווע בתוצאות הסופיות באירוע בעמונה לעומת האירוע בכנסיית הבשורה בנצרת, הוועדה סבורה שמן הראוי שהמשטרה תשוב ותבחן, באמצעות מומחים ועל-ידי ניתוח תוצאות האירועים הללו ואירועים נוספים, את סדר העדיפויות ומידרג השימוש באמצעים אלה.

באשר לשימוש בסוסים, הוועדה מפנה את המשטרה לדבריו של פרופ' גרוס :

"כניסת פרשים אל תוך קהל זה לדעתי אמצעי מאוד קיצוני, מאוד מסוכן. עד שאתה בא להפעיל אמצעי כזה ועד שאתה משתמש באמצעים כוחניים, השאלה היא מדוע לא ניסית לפזר את אותה התקהלות על-ידי שימוש פחות קיצוני, כמו למשל ... זרנוקי המים. הבנתי שהם היו קיימים שם. מדוע לא עשו בהם שימוש לפני שפנו לאותם אמצעים חמורים?".

סוגיית הטיפול בנשים

כפי שנמסר לוועדה, כמה מהבתים במאחז עמונה אוישו רק על-ידי נערות ונשים. דבר זה היה צפוי מראש, וניתן היה להיערך אליו בעוד מועד. המשטרה דיווחה לוועדה כי הכוחות המסיביים שהובאו לשטח כללו בתוכם כ-200 שוטרים, שתוגברו ב-50 שוטרים צבאיים. העדויות והסרטים שהוצגו לוועדה הראו במפורש הסתערות ופינוי של קבוצות נשים ושל בתים המאוכלסים בנערות בעיקר על-ידי שוטרים גברים. גם המשטרה, מצידה, לא טענה בפני הוועדה שהיה מאמץ לטפל בקבוצות הנשים על-ידי שוטרים וחיילות מ"צ ואף לא שבשלב כלשהו רוכזו שוטרים ששהו בשטח על מנת להחליף את הגברים בעימות הפיזי עם הנערות המתבצרות.

פרופ' גרוס סבור שהטיפול המשטרתי ו/או הצבאי בנשים, שיש בו סבירות להיווצרות מגע פיזי בין הצדדים, חייב להיעשות ככל האפשר על-ידי נשים. הוא מסיק עניין זה מהוראות החוק בנושא עריכת חיפוש:

"בעניין פינוי נשים על-ידי נשים, אני יכול להפנות את תשומת ליבכם להוראות ברורות של החוק בנושא, למשל עריכת חיפוש ... אין ולא יכול להיות, לדעתי, שום הסבר מניח את הדעת מדוע יורשו שוטרים לגעת בנשים, גם אם הנגיעה הזאת היא לא לצורך חיפוש אלא לצורך פינוי, כאשר יכולת בעצם לשמור על כבודן של הנשים, כמו שעשית באירועים אחרים; על-ידי זה שהיית מקצה לעניין הזה מראש את כוחות הנשים שהבאת לשטח ממילא. ... אי אפשר לתרץ את זה בשום נסיבות".

המפכ"ל סיפר לוועדה כי "המשטרה פנתה לצבא בבקשה לקבל חיילות לסיוע לביצוע במעגל הפנימי ... אני אומר שיותר מפעם אחת הבאנו את הדרישה ואת הבקשה לסיוע על-ידי חיילות. התשובה היתה שלילית". הרמטכ"ל באותו נושא: "היה רצון שתהיינה חיילות של צה"ל ואני לא הסכמתי. המירב שהסכמתי שנלך עליו, זה שתהיינה שוטרות צבאיות, אבל לא היה צורך בהן".

הוועדה מביעה פליאה על שתי התשובות. מחד, לא ברור מדוע לא היקצה צה"ל חיילות למשימת פינויין של אותן נערות, כפי שהתבקש על-ידי המשטרה יותר מפעם אחת. מאידך, לא ברור מדוע, משקיבלה תשובה שלילית, לא דאגה המשטרה להמציא עוד שוטרות מיחידותיה ברחבי הארץ, ואף לא עשתה שימוש מושכל ב-200 השוטרות ו-50 השוטרות הצבאיות שהיו במקום, על מנת לוודא שלפחות חלק ניכר

מהכוחות שמפנים את הנערות מהבתים יהיה מורכב משוטרות. הוועדה קובעת בצער, כי התכנון המקורי שאושר ברמת השרים, המפכ"ל והרמטכ"ל, לא כלל התייחסות ראויה ורגישה לטיפול במפגינות, למרות שהיה ניתן להניח שהוא ידרוש פינוי פיזי ועימות פיזי עם מאות נערות צעירות. האחריות להיווצרות מצב בלתי חוקי לפי חוות הדעת של פרופ' גרוס, ולמצער בלתי ראוי, מבזה ומשפיל מול הנערות, נתונה אפוא לא רק לפתחם של המפקדים בשטח כי אם גם לפתחם של השרים והמפקדים שאישרו את התוכניות.

סוגיית מיעוט המעצרים

הוועדה מקבלת את הביקורת העצמית שהשמיע המפכ"ל לגבי המיעוט המדאיג של המעצרים בעמונה - בסך הכל 22 עצורים - בהשוואה להיקף הגדול של הפרות הסדר האלימות ולאלימות הקשה שהופנתה על-ידי רבים מהמפגינים כלפי השוטרים. גם כאן התרשמה הוועדה שהכשל מתחיל באי היערכות מתאימה לביצוע המעצרים והובלת העצירים. הוועדה שבה ומציינת שעניין ההרתעה מחייב מעצרים המוניים של מפגינים אלימים והבאתם לדין, על מנת שייענשו על פי חוק ועל פי החלטות בית המשפט.

סוגיית תגי הזיהוי

מהעדויות והסרטים שהוצגו לוועדה עולה כי שוטרים רבים, שלא לומר רובם, לא היו מצוידים בתגי זיהוי כנדרש. נושא זה חוזר על עצמו שוב ושוב באירועים של הפרות סדר בישראל. תשובת המפכ"ל לגבי שוטרים שנראו ללא תגים בסרט שהוקרן בפניו בוועדה, לא היתה נטולת הומור :

"ייתכן והתגים מצויים מצידם השני של השוטרים".

מה גם שהצוות המקצועי של הוועדה, שצפה בשעות רבות של סרטים שצולמו בעמונה והגיעו לוועדה ממקורות שונים, התקשה להבחין בתגים על מדי השוטרים מכל כיוון וזווית של צילום.

סיכום הנושא

הוועדה מתרשמת כי באירועי עמונה שררה ככלל מגמה של הרתעה, שמומשה בין השאר באמצעות רמת השימוש בכוח, דבר שבלט בעדויות השרים והמפקדים. כאמור, עיקרון ההרתעה מנוגד לעיקרון הדמוקרטי של הפרדה בין שימוש בכוח לאכיפת החוק לבין ענישה על-ידי בתי המשפט לשם הרתעה. הוועדה סבורה שהמשטרה היתה צריכה להקדיש מאמצים ואמצעים רחבים בהרבה לצורך ביצוע מעצרים והמצאת ראיות כנגד אלו שנקטו באלימות ובריונות, ולהפעיל את הכוח הנדרש לשם ביצוע המשימה של אכיפת החוק בלבד.

הוועדה מופתעת מהעדויות הסותרות והמבולבלות שהובאו בפניה במספר נושאים, ובעיקר באשר לנושא ההכרזה על שטח צבאי סגור וכן לנושא הכריזה המוקדמת לקהל. גם הסתירה בין עדותו של השר עזרא לגבי חסימות המתנחלים על כביש 60, שאילצו את הכוחות להגיע לעמונה באמצעות מסע רגלי מפרך - לבין העדויות של ראש השב"כ, הרמטכ"ל והמפכ"ל ששללו מכל וכל קיומה של חסימה כלשהי ושהעידו כי "המסע" שבו מדובר היה לכל היותר צעידה קצרה ומתוכננת מראש לאורך כ-2,000 מטר, עוררה פליאה לא קטנה.

הוועדה מבקרת את העובדה שהאחראים בדרג המיניסטרילי, כמו גם בדרג הפיקודי העליון, לא התערבו בשום שלב באירוע, למרות המספר ההולך וגדל של הפצועים המפונים לטיפול, ולא שקלו לשנות הנחיות ולבחון דרכים נוספות לצמצום מספר הנפגעים. הוועדה מזכירה בהקשר זה את דבריו של אלוף פיקוד המרכז יאיר נווה, שאילו היה יודע שאלו יהיו התוצאות, היה שוקל דרכים אחרות לביצוע המשימה. ואולם דבר זה יכול היה להתבצע גם בעיצומו של הפינוי אילו הדרג היו נערכות הערכות מצב עדכניות בזמן אמיתי.

המלצות

הוועדה מציעה למשטרה לבחון מחדש את דירוג האמצעים לפיזור הפגנות (סוסים ואלות, גז מדמיע וזרנוקי מים) לפי מידת מסוכנותם הריאלית כפי שהיא משתקפת מהניסיון.

הוועדה דורשת לפעול על מנת שהאירוע המצער של טיפול פיזי בנשים ובנערות על-ידי גברים לא יישנה.

בנושא התגים, הוועדה ממליצה לכנסת לשקול חקיקה שתטיל אחריות פיקודית ברמות גבוהות במקרים של אי חבישת תגים על-ידי השוטרים.

פרק 4. המפונים, ואכיפת החוק מול הקיצונים

אירועי עמונה חשפו הידרדרות נוספת מבחינת יכולת השליטה של מנהיגות יש"ע על חלק מבני הנוער, ומבחינת נטייתם המסוכנת, ההולכת וגוברת, של עשרות רבים של מפגינים להפעיל אלימות קשה כלפי כוחות הביטחון. ראש השב"כ והרמטכ"ל מחד, וכמה מראשי מועצת יש"ע מאידך, תיארו תמונה מדאיגה של התגברות הטינה והאלימות בין חלק מבני הנוער לבין המשטרה והצבא, תהליכים של הקצנה, ואובדן מסוים של יכולת המנהיגות, הריסון, הבקרה והשליטה של מנהיגי הציבור.

מנהיגי יש"ע מצידם אכן השקיעו מאמצים למתן את המאבק ולהעניק לו צביון דומה של התנגדות פסיבית, נטולת אלימות, כפי שחזינו במהלך ההתנתקות ביישובי גוש קטיף. ראש השב"כ תיאר בהרחבה את ההכנות לעימות אלים במיוחד, את אגירת האבנים, הקרשים ואמצעים אחרים על-ידי קבוצה של כ-100 בני נוער ובוגרים המתגוררים ביישוב יצהר וביישובים אחרים, כולל במאחזים. ראש השב"כ הוסיף כי בעקבות השפעתם הממתנת של אנשי מועצת יש"ע וניסיונם להשליט סדר ומשמעת בקרב המתבצרים לקראת הפינוי - תוך כדי עימות עם קבוצת הקיצוניים - עזבו יום לפני הפינוי מרבית חברי הקבוצה הקיצונית את המקום: "התחושה של החבר'ה האלה היתה שהולך להיות שם מאבק מתון ושהלחץ של מועצת יש"ע הוא נגדם, ולכן הם החליטו לעזוב את המקום בשעות אחר הצהריים".

עם זאת, עד לעזיבתם הספיקו חברי הקבוצה האלימה הזאת לגרום נזקים לא מבוטלים. הם היו אלה שחיבלו בציד מכני, שנכנסו למחנה הפלוגה בעפרה, שהעלו בלוקים אל גגות הבתים ושפיזרו שמן שרוף ונינג'ות על שביל הגישה לעמונה. ראש השב"כ כבר הצביע בפני הוועדה, כולל בהופעות קודמות בפני ועדת החוץ והביטחון, על אוזלת ידה של המדינה ורשויות אכיפת החוק, בטיפול באותו גרעין קיצוני ואלים ביש"ע. להערכתו המדובר באותם אנשים קיצוניים שאחראים גם לחלק גדול מהפעילות של כריתת עצי הזית של הפלסטינים בשומרון ולפעולות אלימות נוספות. סביר להניח, שאנשים אלו אחראים גם לתופעות החמורות של איומים ופגיעות במשפחותיהם, בבתיים ובמכוניותיהם של קציני הצבא והמשטרה שהשתתפו בפינוי - תופעה חמורה שאם לא תיגדע בעודה באיבה היא עלולה להתפתח עם הזמן לכדי איום ממשי על אושיות שלטון החוק במדינת ישראל. בנוסף לקבוצה מסוכנת

זו, ציין ראש השב"כ את העובדה שחלק מהצעירים שהתבצרו במאחז לא הסכימו עם הקו המתון שניסתה מועצת יש"ע להוביל ולא סרו למרותה.

הוועדה מתרשמת, שחלק מהצעירים שהתבצרו במקום אינם מבחינים בין זכות המחאה החוקית, או למצער התנגדות פסיבית שקטה - לבין התנגדות אלימה להחלטות הממשלה ו/או צווי בית המשפט, תוך ניסיון לבטלם או למצער לשבשם. הטענה שההתנגדות להתנתקות נכשלה בגלל שהיתה מתונה מדי, היא דוגמא לחוסר הבנה מסוג זה; כאילו קיימת בכלל אפשרות שקבוצה מסוימת תשבש או תמנע את החלטות הממשלה והכנסת במדינה דמוקרטית. ההכרזות והפְּרָזות על מלחמה בעמונה הן עדות לקו חשיבה מסוכן זה.

סיכום הנושא

הוועדה התרשמה באורח קשה מהאלימות החרפה שהפגינו מקצת מהמפגינים כלפי כוחות הביטחון, וממסוכנותה של קבוצת הפעילים שעזבה את המקום לאחר שהספיקה לחבל בציד צבאי ולאגור אמצעים מסוכנים.

הוועדה מודאגת מאובדן השליטה של מנהיגי הציבור על מקצת מבני הנוער מחד, ומאוזלת ידה של המשטרה בטיפול באמצעות מעצרים והבאתם לדין של אלו שיידו אבנים או נהגו באלימות מאידך. הוועדה מוצאת לנכון לברך את הרמטכ"ל ואת ראש השב"כ על החלטתם ליצור קשר והידברות עם בני הנוער ביש"ע, במטרה להנמיך את הלהבות ולקרב את הלבבות.

המלצות

הוועדה ממליצה למשטרה לעשות מאמץ לאסוף ראיות ולהביא לדין את אלו שרגמו באבנים את השוטרים, וקל וחומר את אלו שחיבלו בציד הצבאי בעפרה ובמקומות אחרים.

הוועדה ממליצה לערוך הבחנה בין הנמנים על הקבוצה של הגרעין האלים לבין שאר האנשים, ולהשקיע מאמץ מודיעיני ומשטרי נמרץ בהרבה בקבוצה הזאת,

מאחר שחלק מהמעשים - בעיקר שריפת מכוניות השוטרים והאיום על הקצינים ומשפחותיהם - גובלים באיום על אושיות הדמוקרטיה, ועלולים להתפתח גם לאיום על שופטים ומחוקקים ובני משפחותיהם בעתיד. משום כך הוועדה סבורה שבנושאים אלו על היועץ המשפטי לממשלה לשקול את הפעלת השב"כ על כליו המיוחדים באופן נמרץ יותר, מאחר שהדבר תואם את ייעודו של השב"כ במשימת הגנת הדמוקרטיה.

בנוסף, ממליצה הוועדה שהממשלה והכנסת ישקלו שינויי חקיקה שיחמירו בצורה משמעותית בענישה כלפי אותם עבריינים שמנסים לפגוע בקצינים, שוטרים, שופטים, נבחרים ציבור ובני משפחותיהם.

פרק 5. פציעתם של חברי הכנסת

פציעתם של שני חברי הכנסת שנכחו באירוע, שהגיע לכדי פינויים לבית החולים, היא אירוע נדיר וחמור מאין כמותו. חברי כנסת רבים ממגזרים שונים, כמעט מכל המפלגות, נוכחים לעתים באירועים המוניים של הפרת הסדר הציבורי, בלא שייפגעו ברמה שכזאת. מן הראוי לציין שלדברי הרמטכ"ל, הצבא והמשטרה היו מעוניינים בהגעתם של חברי הכנסת לעמונה, מתוך הנחה שלנוכחותם עשויה להיות השפעה ממתנת.

הוועדה מביעה את פליאתה שעד לרגע זה לא הצליחה המשטרה לבאר לעצמה, לוועדה ולציבור כולו כיצד בדיוק נפצעו חברי הכנסת באירוע. אנו נמצאים כיום כחודש וחצי לאחר האירוע, ועדיין נבצר מהמשטרה להציג לוועדה תיעוד כלשהו או לחילופין תחקיר או בירור ראשוני המתאר את נסיבות העניין. הוועדה מצידה לא העמיקה לחקור בנושא, ולא הזמינה את חברי הכנסת שנפצעו להעיד בפניה; מפאת קוצר הזמן העדיפה הוועדה להתמקד תחילה בנושאים אחרים, ואולם כאמור, הוועדה היתה מצפה שהמשטרה תחקור את הנושא בעצמה ותוכל להציג בפניה דבר דבור על אופניו בנושא חשוב זה.

סיכום הנושא

הוועדה רואה בחומרה רבה את פציעתם של שני חברי הכנסת באירוע בעמונה, ודורשת מהמשטרה והשר הממונה לעשות הכל כדי שאירוע מסוג זה לא יישנה. הוועדה קובעת כי מדובר בתקדים מסוכן שעשוי, במידה ויחזור על עצמו, לאיים על יכולתם של חברי הכנסת מכל המפלגות והסיעות למלא את תפקידם, ועל תחושת הביטחון שלהם בהגיעם לאירועים מתוחים וקשים.

העובדה שעד היום לא בוצע תחקיר ראשוני בנושא זה, מעלה חשש שהמשטרה והשר לביטחון פנים לא הבינו עדיין את חריגות האירוע וחומרתו.

הוועדה דורשת שתחקיר כזה יוצג בפני ועדות הכנסת הרלוונטיות מיד עם כינונה של הכנסת הבאה.

המלצות

הוועדה מצפה מהמשטרה לשקול קצין ליווי וקישור שיוצמד לכל חבר כנסת במקרה של חשש לאירועים אלימים, ושתפקידו יהיה בין השאר להקטין את הסיכוי להישנותם של אירועים מסוג זה.

חוות דעת מיעוט בנושא דחיית הפשרה (לפרק 2)**(ח"כ אורי אריאל)**

מועצת יש"ע והגורמים הביטחוניים והמדיניים העריכו כולם, בסבירות גבוהה, שייתכן והמחאה תעבור לעימות, שעלול להידרדר מאוד. לפיכך פנתה מועצת יש"ע בדחיפות, מספר פעמים, בבקשה להיפגש עם מ"מ ראש הממשלה, מר אהוד אולמרט, מרגע שקיבל על עצמו את התפקיד. פגישה שכזו אכן נקבעה, אלא שלשכת ראש הממשלה דחתה אותה עד יום לפני ההריסה המתוכננת.

בניסיון של הרגע האחרון, שנעשה בתום לב, הגיש חנן פורת בשם מועצת יש"ע ליועץ המשפטי לממשלה את ההצעה הבאה:

הנדון: הבהרה

בהמשך למכתבנו הקודם משעה 22:36 אנו ניפגש באופן מיידי עם נציגי עמונה כדי לסכם איתם את הנושא הנדון, במהלך השעות הקרובות.

אנו מבקשים ממך לגרום לכך שפעולות כוחות הביטחון לביצוע ההריסה יעוכבו מספר שעות כדי שיהיה סיפק בידינו לצרף את אנשי עמונה לסיכום זה.

עלינו להבהיר כי עמדת המהנדסים שלנו היא שניתן לבצע את פעולת ההעברה, אך אם יתברר תוך שבוע ימים שלא ניתן לבצע פעולה זו, אנו נבצע את ההריסה מיידי.

זאב חבר

בנצי ליברמן

פנחס ולרשטיין

היועץ המשפטי לממשלה דיווח לוועדה, כי העביר את ההצעה (כולל ההבהרה (לעיל) לראש הממשלה. ראש הממשלה התייעץ בסוגייה, באמצעות שיחת ועידה טלפונית, עם גורמי הביטחון - אולם לא הציג בפניהם (כפי שעולה מעדותו של שר הביטחון) את הסיפא של ההצעה: "... אך אם יתברר תוך שבוע ימים שלא ניתן לבצע פעולה זו, אנו נבצע את ההריסה מיידי". ובכך היטעה את השרים ביודעין, בעניין מהותי מאין כמותו.

בהתחשב בכך שגורמי הביטחון העריכו שעלולה להתפתח הידרדרות חמורה (ראה החלטת המפק"ל להוסיף מאות שוטרים לעתודה) ראוי היה, לעניות דעתי, שראש הממשלה יקבל את הצעת מועצת יש"ע, המתחייבת להרוס את המבנים בעצמה אם לא יצליחו להעביר את הבתים. בכך היה נמנע העימות הקשה, והלא זהו אינטרס של החברה הישראלית ושל כל שלטון אחראי.

אם ראש הממשלה והיועץ המשפטי לממשלה היו באים לבית המשפט העליון בהמלצה לקבל את ההצעה, יש להניח שבית המשפט היה נענה בחיוב.

ראוי, לדעתי, שראש הממשלה ואישים אחרים העוסקים בסוגיות מעין אלו יחתרו למצות כל אפשרות למניעת עימות עד תומה, ובכך יביאו לשלום בין יהודים ליהודים, וכך גם עם מגזרים אחרים.